6–7 YOSHLI BOLALARNI MAKTAB TA’LIMIGA TAYYORLASHDA QOIDALI O‘YINLAR ORQALI O‘ZINI BOSHQARISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Mamatova Gulnoza

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya. *Tezisda 6–7 yoshli bolalarni maktab ta’limiga tayyorlashda qoidali o‘yinlardan foydalanish metodikasi yoritiladi. O‘zini boshqarish ko‘nikmasi o‘yin shartini yodda tutish, belgi berilguncha kutish, yangi qoidaga moslashish va xatodan keyin faoliyatni davom ettirish orqali tavsiflanadi. Ushbu ko‘nikmalarni mashq qilish uchun uchta o‘yin va kuzatuv mezonlari taklif etiladi. Tarbiyachi hamda boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi o‘rtasida kuzatuv natijalaridan foydalanish tartibi maktabga o‘tish davri misolida tushuntiriladi.*

Kalit so‘zlar. maktabga tayyorgarlik, qoidali o‘yin, o‘zini boshqarish, pedagogik kuzatuv, ta’lim uzviyligi.

Kirish

Birinchi sinfdagi ko‘plab vazifalar o‘quvchidan ko‘rsatmani tinglash, ishni belgilangan vaqtda boshlash va xatoni payqagach topshiriqqa qaytishni talab qiladi. Blair va Raver maktabga tayyorlikni o‘rganishda o‘zini boshqarish qobiliyati bolaning ta’lim faoliyatida qatnashishi va maktabga moslashishi uchun muhim ekanini ko‘rsatadi [1]. Qoidali o‘yinda bola shu harakatlarni o‘zi uchun tushunarli maqsadga erishish jarayonida mashq qiladi.

Tezisning maqsadi maktabga tayyorlov guruhida qo‘llash mumkin bo‘lgan o‘yinlar ketma-ketligi va pedagogik kuzatuv tartibini asoslashdir. Buning uchun maktabga tayyorlik bo‘yicha ilmiy sharh, yo‘naltirilgan o‘yin bo‘yicha meta-tahlil va «Ilk qadam» dasturidagi kuzatuv yondashuvi tahlil qilindi [1–3]. O‘yinlar va kuzatuv mezonlari amaliyotda sinab ko‘rish uchun metodik taklif sifatida ishlab chiqildi.

O‘yinlarni tashkil etish

«Svetofor» o‘yini. Tarbiyachi yashil belgi ko‘rsatilganda yurish, qizil belgi ko‘rsatilganda esa to‘xtash qoidasini namoyish etadi. O‘yin boshlanishidan oldin bolalar qoidani harakat bilan ko‘rsatib beradilar. Dastlab pedagog belgilarni bolalar javob berishga ulguradigan oraliqda almashtiradi. Qoida o‘zlashtirilgach, bolalardan biri belgilarni boshqaradi. Pedagog bolaning signalgacha kutishini va to‘xtaganidan keyin yangi signalni kuzatishini qayd etadi. Ranglarni ajratish qiyin bo‘lgan holatda belgilarga shakl qo‘shish yoki tovushli signaldan foydalanish mumkin.

«Saralash qoidasi o‘zgardi» o‘yini. Bolalar rang va shakli turlicha kartochkalarni avval rangiga, keyin shakliga ko‘ra ikki to‘plamga ajratadilar. Pedagog qoida almashganini aytadi va yangi mezonni eslatuvchi rasm qo‘yadi. Bola avvalgi qoida bo‘yicha davom etsa, tarbiyachi undan hozir qaysi belgiga qarayotganini so‘raydi va kartochkani qayta joylashtirishga imkon beradi. O‘yin bolaning yangi qoidani qo‘llashi va xatosini payqagach ishga qaytishini kuzatish imkonini beradi. Yo‘naltirilgan o‘yin bo‘yicha meta-tahlilda vazifalar o‘rtasida almashish ayrim taqqoslashlarda ijobiy natija bergan [2]. Mazkur o‘yinning samarasi esa alohida amaliy kuzatuvni talab qiladi.

«Buyurtmani yetkaz» o‘yini. Juftlikdagi bir bola buyurtmachi, ikkinchisi yetkazuvchi rolini oladi. Buyurtmachi rasmli kartochkadan ikki buyumni tanlab, ularni aytadi yoki ko‘rsatadi. Yetkazuvchi shu buyumlarni topadi va qaytib kelgach sherigi bilan buyurtmani tekshiradi. Keyin rollar almashadi. Pedagog ikki ko‘rsatmani yodda tutish og‘ir bo‘lgan bolaga kartochkaga qayta qarash imkonini beradi. Bolalar buyurtmani barqaror bajara olgach, o‘yinga buyumlarni qaysi tartibda yetkazish sharti qo‘shiladi.

Uch o‘yin guruhning tayyorgarligiga qarab turli kunlarda yoki kichik guruhlar bilan tashkil etilishi mumkin. Tarbiyachi bir takrorda faqat bitta shartni murakkablashtiradi. Masalan, rang belgisi bilan ishlash barqarorlashgach, belgilar

almashish tezligi o‘zgartiriladi. Agar tezlik ham, qoida ham bir vaqtda o‘zgarsa, qaysi o‘zgarish bolaga qiyinchilik tug‘dirganini ajratish murakkablashadi.

Kuzatuv mezonlari va maktab bilan uzviylik

Kuzatuv varag‘iga to‘rtta harakat yoziladi. Bola qoidani tushunganini namoyish etadi, belgilangan signal yoki navbatni kutadi, qoida almashganda yangi shartga amal qiladi va xatodan keyin vazifani davom ettiradi. Har bir harakat «mustaqil bajardi», «eslatma bilan bajardi» yoki «hozircha bajarmadi» tarzida qayd etiladi. Agar harakatni kuzatish uchun imkon bo‘lmasa, «kuzatilmadi» belgisi qo‘yiladi. Pedagog o‘yin nomini, sanani va qo‘llangan yordam turini ham yozadi.

Qayd turli kunlarda takrorlansa, tarbiyachi bolaning tanish qoidani mustaqil bajarishi va yangi vaziyatda qanday yordamga ehtiyoj sezishini ajrata oladi. Masalan, bola qizil belgida mustaqil to‘xtasa-yu, navbat kutishda eslatma so‘rasa, keyingi o‘yinda navbatni ko‘rsatadigan rasmli belgi qo‘llanadi. Ushbu qaydlar «Ilk qadam» dasturidagi rivojlanish va maktabga tayyorlik xaritalarini yuritishda qo‘shimcha pedagogik kuzatuv materiali bo‘lib xizmat qilishi mumkin [3, 25-b., 7–8-ilovalar].

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi tanish o‘yin qoidasini darsning qisqa mashqiga ko‘chirishi mumkin. Masalan, rang yoki shakl bo‘yicha kartochkalarni saralagan bolalar darsda avval rasmlarni rangiga, keyin berilgan mavzuga ko‘ra guruhlaydilar. O‘qituvchi yangi mezonni aytgach, o‘quvchidan bitta kartochkani nima uchun shu guruhga qo‘shganini tushuntirishini so‘raydi. Shu tariqa o‘yinda mashq qilingan qoida almashishi dars topshirig‘ida kuzatiladi.

Kuzatuvdagi farqni izohlash uchun topshiriq sharoiti ham hisobga olinadi. Bola signalni ko‘rmagan yoki ko‘rsatmani eshitmagan bo‘lsa, pedagog uni qulayroq joyga taklif etib, topshiriqni takrorlaydi. Yangi shart taqdim etilganda pedagog avval boladan uni ko‘rsatib berishini so‘raydi. Ushbu qadam qoidani tushunish bilan unga mustaqil amal qilishni alohida kuzatishga imkon beradi. Bir

o‘yindagi qayd bolaning keyingi mashqi uchun yo‘l-yo‘riq beradi, umumiy tayyorgarlik haqidagi xulosa esa bir necha vaziyatdagi kuzatuvga tayanadi.

Tarbiyachi va o‘qituvchi bir xil ifodalarni qo‘llasa, bolaga tanish strategiyani eslash osonlashadi. Masalan, tayyorlov guruhida buyurtmani tekshirish uchun ishlatilgan «Avval esla, keyin solishtir» degan eslatma birinchi sinfda ikki bosqichli topshiriq oxirida takrorlanadi. O‘qituvchi keyingi urinishda eslatmani kamaytirib, o‘quvchi ishini o‘zi tekshirishga qay darajada kirishishini kuzatadi.

Xulosa

Qoidali o‘yinlar 6–7 yoshli bolalarga signalni kutish, shartni esda tutish va yangi qoidaga moslashishni mashq qilish uchun sharoit yaratadi. Mashg‘ulotni rejalashtirishda pedagog kuzatiladigan harakatni oldindan belgilaydi, yordamni qayd etadi va keyingi topshiriqni bolaning javobiga qarab tanlaydi. Tayyorlov guruhi bilan birinchi sinfda tanish qoidalarni izchil qo‘llash o‘zini boshqarish ko‘nikmalarining yangi vaziyatda qanday namoyon bo‘lishini kuzatishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Blair C., Raver C. C. School readiness and self-regulation: A developmental psychobiological approach. Annual Review of Psychology, 2015, 66, 711–731. DOI: 10.1146/annurev-psych-010814-015221.
2. Skene K., O’Farrelly C. M., Byrne E. M., Kirby N., Stevens E. C., Ramchandani P. G. Can guidance during play enhance children’s learning and development in educational contexts? A systematic review and meta-analysis. Child Development, 2022, 93(4), 1162–1180. DOI: 10.1111/cdev.13730.
3. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligi, UNICEF. «Ilk qadam» davlat o‘quv dasturi. Takomillashtirilgan ikkinchi nashr. Toshkent, 2022. Elektron manba.